

MATERIÁLY

IV MEZINÁRODNÍ VĚDECKO-PRAKTICKÁ KONFERENCE

«VĚDA A VZNIK – 2008/2009»

27.12. 2008 - 05.01.20

Díl 7
Ekonomické vědy

Praha
Publishing House
«Education and Science» s.r.o.
2008

Vydáno Publishing House «Education and Science»,
Frýdlanská 15/1314, Praha 8
Spolu s DSP SIIID, Berdianskaja 61 Б, Dnepropetrovsk

Materiály IV mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a vznik – 2008/2009». - Díl 7. Ekonomické vědy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o - 88 stran

Šéfredaktor: Prof. JUDr Zdeněk Černák

Náměstek hlavního redaktor: Mgr. Alena Pelcánová

Zodpovědný za vydání: Mgr. Jana Štefko

Manažer: Mgr. Helena Žákovská

Technický pracovník: Bc. Kateřina Zahradníčková

V sběrné nádobě obsahují materiály mezinárodní vědecko - praktická konference «Věda a vznik» (27 prosinců 2008 - 05 ledna 2009) po sekcích «Ekonomické vědy»

Pro studentů, aspirantů a vědeckých pracovníků

Cena 270 Kč

ISBN 978-966-8736-05-6

© Kolektiv autorů, 2009
© Publishing house «Education and Science» s.r.o.

Максименко І.А.
Національний університет державної податкової служби України

ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ В НЕОКЛАСИЧНІЙ, ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІЙ ТА ЕВОЛЮЦІЙНІЙ ТЕОРІЯХ

В економічних дослідженнях відбувається жвава дискусія стосовно як неокласичної теорії, так і моделі «економічної людини», яка задовольняє далеко не всіх економістів, постійно перебуває під вогнем критики і супроводжується, зокрема, створенням альтернативних моделей людини в економіці[1 – 11]. За оцін-

кою Л. Мізеса, представника нової австрійської школи, після А. Сміта неокласична економічна теорія аж до нашого часу по суті вивчає не живих людей, а так звану економічну людину, фантома, який має мало спільного з реальними людьми. Безглуздя цієї концепції, продовжує він, стає цілком очевидним, коли виникає питання про різницю між реальною людиною й економічною. Остання розглядається як досконалий егоїст, поінформований про все на світі і зосереджений виключно на нагромадженні все більшого і більшого багатства [12, с. 65 – 66].

Модель економічної діяльності людини в сучасній економічній теорії не має однозначного визначення. На думку відомого економіста В.С. Автономова, в економічній моделі представлені детермінанти і способи економічної поведінки людини, що головними компонентами такої моделі є гіпотеза про мотивацію цільової функції економічної діяльності людини, гіпотеза про доступну їй інформацію і певне уявлення про фізичні і, головне, інтелектуальні можливості людини, що дозволяє їй тією чи іншою мірою домагатися своїх цілей [11, с. 20].

Як стверджує В.С. Автономов, А. Сміт не вживав поняття «економічна людина», але в неявному вигляді його ввів. Однак ряд авторів це заперечують. В.Г. Федотова, наприклад, вважає, що «економічна людина» з'являється не у А. Сміта і навіть не у Д. Рікардо, а в сучасній неокласичній теорії, і достатньо переконливо аргументує свою думку [11, с. 27].

За 17 років до «Добробуту націй» у «Теорії моральних почуттів» А. Сміт протиставляє егоїстичному індивіду альтруїстичні властивості людини, її схильність до симпатії, співчуття, здатність ставити себе на місце іншого. У «Добробуті націй» [13] А. Сміт досліджує егоїстичні почуття, жадібність, але показує, що їхні носії можуть послужити суспільству, якщо направляти їх в економіку. Сміт міркує, що пивовар цінний для нас не тим, що він добрий, а тим, що варить хороше пиво. Це заняття робить його корисним членом суспільства, а сукупність волі, інтересів і якостей людей урівноважується в суспільстві. Будучи цінним суспільству у цьому сенсі, він контролюється суспільством, а також мораллю, для того щоб його прагнення до наживи не перевершило межі і не вивело з-під контролю суспільства його справу. Сміту, як людині віруючій, зазначає В.Г. Федотова, нелегко було вичленити теоретичну абстракцію економічної людини із суспільної цілісності і божественної природи людини. Тому «критика онтологізації економічної людини (досягнення її на практиці), перетворення цього концепту з методологічного засобу в легітимний результат людського розвитку в ході капіталістичної модернізації набуває важливого значення» [11, с. 27].

Отже, для А. Сміта виділення двох різних типів людей – це не онтологія, а методологія аналізу. Виділення економічної (егоїстичної) людини, підкреслює В.А. Колпаков, треба було Сміту лише для того, щоб побудувати теорію специфічної сфери діяльності – економічної діяльності, раніше не відокремлюваної від інших її видів і занурену в суспільні зв'язки [4, с. 74].

Трактування «економічної людини» неокласиками корінним чином відрізняється від її трактування А. Смітом. У неокласичній теорії природа людини

мислиться як спрямована на максимум задоволень, включаючи сюди як економічний матеріальний успіх, так і задоволення матеріальних потреб при мінімізації витрат[11, с. 27]. Вибір людина робить самостійно, тобто вона є вільною і незалежною в наданні своїх переваг. Повна свобода економічної людини необхідна для теорії. Якщо в умовах вільної конкуренції така передумова не викликає заперечень, то з появою монополій ситуація істотно змінюється. Монополія має можливість нав'язувати споживачам свої товари, контролювати ціни та витрати, тобто вона підпорядковує собі ринок і людина втрачає можливість вільного вибору [5, с. 39].

Критика неокласичної моделі економічної діяльності людини супроводжується створенням альтернативних моделей. А. В. Коровський, розглядаючи модель економічної діяльності людини в інституціональній теорії, виділяє її наступні риси: 1) інституціональна модель більш конкретна й наближена до реальної; 2) інституціональна теорія намагається розглядати економічний процес прийняття рішення, а не логічний вибір з готових варіантів; 3) в інституціональній теорії людина діє в умовах широкої невизначеності (суб'єкт змушений діяти в умовах нестачі інформації, яку можна усунути, не за даних інституціональних умов; інша невизначеність пов'язана з тим, що кожен ринковий суб'єкт діє на власний розсуд і не ділиться своїми планами з іншими суб'єктами; така невизначеність є неусувною); 4) модель економічної діяльності людини є менш залежною від зовнішніх обставин, економічна діяльність людини визначається значною мірою її внутрішнім [5, с. 40]. Інституціоналісти відкидають саму гіпотезу максимізації особистої корисності як атрибут людської діяльності. Мотивами можуть бути самореалізація, творча діяльність, прагнення до досконалості, влади, слава, душевний комфорт, внутрішня психологічна рівновага тощо. Порівнюючи «людину економічну» і «людину інституціональну», Г.Б. Клейнер відзначає спрямованість цілей економічної діяльності першої групи на максимізацію матеріальних благ, а другий – на зміцнення свого стану і статусу в суспільстві [11, с. 22]. Отже, якщо цілі (мотиви) економічної діяльності є різними, то економічні індивіди вже не можуть вважатись якісно однаковими. Поведінка, діяльність таких людей не матиме спільного знаменника.

Різновидом інституціоналізму є еволюційна економічна теорія. Її автори Ричард Р. Нельсон і Сідней Дж. Уінтер піддають критиці ортодоксальну неокласичну теорію. Вони скептично оцінюють раціональність дій ринкових суб'єктів. В рамках еволюційної теорії поведінка агентів розглядається в контексті факторів еволюційного характеру і вимагає виявлення і вивчення механізмів, аналогічних механізму успадкування генотипу агента, популяції агентів, суспільства в цілому.

Американський учений Карл Бруннер відомий аналізом моделей людини в соціальних науках. Уявлення про головні властивості економічної поведінки людини одержали узагальнений системний вираз у моделі REMM (resoursful, evaluative, maximazing man) – людина «винахідлива, оцінюча, максимізуюча»

[14, с. 55]. Ці риси людини в економіці, на думку Брунпера, відзначаються з часів Адама Сміта. Терміни, що складають назву цієї моделі, утворюють логічний ланцюжок оптимізації вибору. Винахідлива людина не є пасивним користувачем уже відомих можливостей, стандартних засобів, що існували до неї, вона змінює їх, пристосовує до конкретних умов, винаходить нові можливості. Винахідливість, здатність відкривати нові можливості характеризує еволюційні можливості не тільки людини, але й суспільства.

Оцінювання включає переваги, наявність економічних і неекономічних мотивів, а також особистих інтересів і егоїзму. Для оцінювання характерно те, що індивід прагне його робити самостійно, причому стосовно будь-якого виду благ, а не тільки економічного блага: «Людині властиво оцінювати... Вона диференціює, сортує й упорядковує стан світу і в процесі цієї діяльності редукує об'єкт, з яким зіштовхується, до розмірної йому величини. Вона віддає перевагу більшій кількості благ, що мають позитивну оцінку... Людина прагне вступити в обмін у всіх напрямах. Вона завжди готова поступитися деякою кількістю будь-якого блага, що має цінність, в обмін на деяку кількість альтернативного блага, яке вона ціну вище» [11, с. 28]. Це загальна формула конвертації, що була більш докладно розкрита в працях тих, хто звернувся до поняття позаекономічного капіталу і його зв'язком з економічним.

Відмінною від моделі економічної людини неокласичної теорії є модель людини Г. Саймона. За його теорією економічна людина є менш інформованою і далекою від комп'ютерної обчислювальної здатності, як це має місце в ортодоксальній теорії. Їй не треба знати про всі варіанти рішення і порівнювати їх з наслідками альтернативних рішень. Достатньо інтуїтивного уявлення про те, чи даний варіант задовольняє її. Світ в уяві людини фантастично відрізняється від реального. Модель світу суб'єкта, який приймає рішення, містить тільки невелику частку необхідних характеристик реального світу, а його висновки грунтуються на незначній частині інформації, яка міститься в його моделі. Оскільки інформація, якою користується людина, є обмеженою, то й поведінка суб'єкта буде мати обмежену раціональність.

Модель Г. Саймона є достатньо абстрактною і загальною. Вона може застосовуватися до широкого кола явищ. Ця модель, як зазначає А.В. Коровський, є єдиною альтернативною максимізаційною моделлю людини, яка претендує на універсальність і застосування в емпіричних дослідженнях. У той же час модель Г. Саймона, на відміну від максимізаційної моделі поведінки, не приносить однозначних і стійких передбачень економічної поведінки суб'єктів ринку [5, с. 45].

Отже, людина в економічній науці представлена як наукова абстракція, теоретична конструкція, як певна модель, певний образ, який дає можливість аналізувати економічні процеси. Модель економічної діяльності людини трактується як умовний аналог реальних процесів, як теоретичний образ економічної реальності, є не отриманим результатом наукового аналізу, а його передумовою, інструментом економічного дослідження.

Література:

1. Автономов В.С. Единство и многообразие современной экономической теории // История экономических учений / под ред. В.А. Автономова, О. Ананьина. Н. Макашевой. – М.:ИНФРА-М, 2000 – С. 756-763.

2. Винарчик П. Спасение идей: Й. Шумпетер и проблемы противоборствующих экономических теорий // Вопросы экономики. – 2003. – С. 24 – 26.

3. Довбенко М. Теорія раціональних очікувань // Економіка України. – 2008. – №6. – С. 88 – 93.

4. Колпаков В. А. Эволюция экономической теории: от А. Смита к неосмитианству // Вопросы философии. – 2006. – № 11. – С. 73 – 84.

5. Коровський А.В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування: Монографія. – К. : КНЕУ, 2004. – 184 с.

6. Маевский В., Чернавский Д. О рациональном поведении реального потребителя // Вопросы экономики. – 2007 – № 3. – С. 71- 85.

7. Меркулова Т В. Раціональність в економічній моделі людини // Економічна теорія. – 2005. – №1. – С. 25-34.

8. Ольсевич Ю. Экономическая теория и природа человека: становится ли тайное явным? // Вопросы экономики. – 2007. – № 12. – С. 27 – 42.

9. Разумовський С. Раціональність «економічної людини» // Філософська думка. – 2007. – № 6. – С. 119-132.

10. Розмаинский И. О методологических основаниях мейнстрима и гетеродоксии в экономической теории конца XIX – начала XXI века // Вопросы экономики. – 2008. – № 7. – С. 89 – 99.

11. Федотова В. Г. Человек в экономических теориях: пределы онтологизации // Вопросы философии. – 2007. – № 9. – С. 20 – 31.

12. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2000. – 514 с.

13. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй . – Port-Royal, 2001; Київ, 2001. – 593 с.

14. Бруннер К. Представления о человеке и концепция социума: два подхода к пониманию общества // THESIS – 1993. – №3. – С. 55.

К.э.н., доцент Рудакова О.В.

Орловский государственный институт экономики и торговли

г. Орел, Россия

ПОТРЕБНОСТИ И ИНТЕРЕСЫ КАК ДЕТЕРМИНАНТЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПОВЕДЕНИЯ

Человеческое общество сформировалось и развивается в результате целенаправленной деятельности людей в материальной и духовной сферах. Развитие представляет собой необратимое, направленное, закономерное изменение объектов, ведущее к возникновению их качественно новых состояний или